

Pràctica mèdica i societat mallorquina: el procés de mestre Antoni Vaquer, llicenciat en Medicina (1485)

per Antoni Contreras Mas

1. *MEDICINA MALLORQUINA AL FINAL DEL SEGLE XV*

En els darrers anys del segle xv la medicina mallorquina presentava un panorama amb trets de significatiu dinamisme. En els darrers vint-i-cinc anys d'aquest segle es produïren una sèrie d'esdeveniments d'importància rellevant en el panorama del món mèdic mallorquí. Les recordarem breument, per tal de situar, tan bé com puguem, l'entorn científic i social on es va produir el procés que hem utilitzat com a mitjà d'acostar-nos a la realitat de les relacions metge/societat en aquells anys.¹

En primer lloc, podem esmentar la redacció dels *Capítols de la Morberia* (1475). En aquests trenta-cinc capítols se sistematitza i es codifica la legislació existent fins en aquell moment, encaminada a regir la conducta que calia seguir davant les nombroses epidèmies, de pesta principalment, que sovintejaven a la Mallorca de la baixa edat mitjana. És una legislació destinada a exercir un control, tant de possibles brots de pesta que es donassen a l'interior de l'illa, com a prevenir la possible arribada d'una epidèmia a través dels passatgers i els productes que portaven les naus que arribaven a la costa de Mallorca. La via marítima, pensaven molt encertadament els seus redactors, era l'única porta d'entrada per on podia arribar la malaltia des de l'exterior.²

1. Per a un concíeximent general de la medicina medieval als països de la corona d'Aragó *vid.* l'obra d'Antoni CARDONER I PLANAS, *Història de la Medicina a la Corona d'Aragó (1162-1479)* (Barcelona 1973). Una visió generalitzada de la medicina mallorquina a l'edat mitjana es pot trobar a J.M. RODRÍGUEZ TEJERINA, *Historia de la Medicina en Mallorca*, vol. 1 (Palma de Mallorca 1981) El millor plantejament dels diferents aspectes del nostre món mèdic medieval, basant-se essencialment en el Regne de València, és el de Luis GARCIA BALLESTER, *La medicina a la València medieval: medicina i societat en un país medieval mediterrani* (València 1988).

2. ANTONI CONTRERAS MAS, *Legislación frente a la peste en Mallorca Bajomedieval*, «Medicina e Historia», 2a. època, núm. 74 (1977).

Per aquests anys es produïen canvis importants en la sanitat pública de Ciutat de Mallorca a causa de la mort o de la fuga d'alguns dels metges més prestigiosos del moment. Cap al 1488 va morir mestre Lucià Campells àlies de Condomina o de Colomina, un dels redactors dels més amunt esmentats *Capítols de la Morberia*. En aquest mateix any va fugir de Mallorca mestre Alexandre Adrets, encalçat per la inquisició, que més endavant el va condemnar a mort i li va confiscar els béns. Això va deixar la Ciutat sense dos dels metges més prestigiosos del moment i es creà un cert buit assistencial, principalment a la Morberia i a l'Hospital General, institucions de les quals era el metge mestre Lucià Colomines. Arran d'aquest buit es produïren diverses maniobres, per part del que avui anomenaríem «grups de pressió», per col·locar els seus membres en els dits llocs.³

Així mateix, hem de recordar que en aquest temps se redacten també les noves ordinacions del Gremi de Cirurgians i Barbers (1488). Encara que siguin unes normes de caràcter primordialment gremial i encaminades a dirigir i regular l'exercici professional d'aquests sanitaris, la seva influència en el món de la salut mallorquina no pot ésser menyspreada. I deim això perquè el buit de l'assistència mèdica que hem esmentat, per la manca de metges, era cobert i ocupat pels barbers i cirurgians, que completaven, i molt sovint suportaven, el pes principal de l'estructura sanitària de la nostra societat.⁴

D'aquestes dates són també les primeres notícies documentals de l'entrada en funcionament efectiu del llavors recentment creat Hospital General, per unificació, decidida en els voltants de 1456-58, d'alguns dels hospitals existents a Ciutat.⁵

Una altra fita d'importància cabdal per a la nostra tasca és la impressió de la primera obra d'un metge mallorquí. Ens referim a la de mestre Guillem Caldentey, que va ésser impresa a Pavia l'any 1496. El seu títol és *Hugoni Senensis expositio in libros Tegni Microtecon Galeni cum questionibus: enmendata per Gulielmum Caldentei, Maioricensem, Hispanum, artium et medicinae doctorem*. El metge Caldentey era nebot del conegut introductor de la impremta a Mallorca, Bartomeu Caldentey, i estava emparentat per la branca materna amb l'anomenada família dels Sagrera.⁶ Deim això perquè la relació d'aquests darrers amb el món del nord d'Itàlia —el nucli intel·lectual de coneixements mèdics més important de l'època— ens pot ajudar una mica a entendre el fet de la impressió de l'obra que comentam, a les premses d'una ciutat que ens pot parèixer, tal vegada, un poc llunyana. Però hem de recordar que les companyies editores de les ciutats italianes s'especialitzaren a

3. ANTONIO CONTRERAS MAS, *Profesión médica y sociedad mallorquina a fines del siglo XV: El rechazo de un médico judío*. «Medicina Balear», vol. v, núm. 2.

4. ANTONIO CONTRERAS MAS, *La formación profesional de los cirujanos y barberos en Mallorca durante el s. XV*, IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana. Poblet (Tarragona, 7-9 de juny) 1985.

5. Arxiu del Regne de Mallorca (ARM), Hospital General, actualment sense ordenar, H-1.

6. ANTONIO CONTRERAS MAS, *La ciencia médica mallorquina: manuscritos e impresos (Siglos XIII-XVI)*, «Cuaderno Bibliográfico», núm. 34, del vol. IV d'*Historia de las Baleares* (Palma de Mallorca 1989), ps. 398-399.

imprimir obres de caràcter tècnic i fonamentalment textos mèdics, que tenien un mercat assegurat entre els metges i els nombrosos estudiants que assistien a les facultats de medicina d'aquelles contrades. Els editors de finals del segle XV de Pavia varen anar orientant-se cap a la medicina, encara més que cap al dret, patrimoni semblant i homogeni per a tots els països i amb el qual podien comerciar fàcilment.⁷

És dins aquest món canviant i dinàmic en l'evolució de l'estructura sanitària on es dona el procés que estudiarem a continuació. Aquest ens pot il·lustrar d'una manera ben significativa com era la realitat diària del «metge de carrer» en aquesta època. Ens fa veure com devia ésser la relació entre ell i els seus malalts. Mostra, així mateix, com es concretava el seu exercici i com aquest estava fonamentat, sòlidament, sobre uns coneixements i amb un corpus científic definit. Això no obstant, hi era inclosa, en aparença sense cap casta d'inconvenient, la pràctica d'altres formes d'intentar guarir, per exemple l'astrologia, entesa i utilitzada com una forma més de la terapèutica,⁸ que responien a uns pressupòsits intel·lectuals i científics igualment estrictes.

2. DESCRIPCIÓ DEL DOCUMENT

El document que hem utilitzat per a aquest article forma part dels fons de l'Arxiu del Regne de Mallorca. Pertany a la sèrie documental Audiència, on forma part del lligall 69, amb el núm.1. És un quadernet factici i consta de deu folis, escrits per ambdues cares tots, manco el segon, que just s'hi troba per l'anterior. Està datat entre el vint de juny i el vint-i-dos d'octubre de 1485. El podeu veure transcrit a l'apèndix documental.

Es tracta de les dues sèries d'interrogatoris que se feren a un judici entre un metge, «mestre Anthoni Vaquer, licenciat en medicina», i «l'honrat en Lorens Cirera». Aquest era el pare d'una malalta atesa per mestre Vaquer que havia mort quan el metge va deixar de tractar-la, davant les amenaces que li havia fetes «en Lorens Cirera», quan, d'acord amb el que s'havia pactat entre els dos litigants, el metge reclamà part dels seus honoraris.

El document comença amb les preguntes que el metge Vaquer proposa per fer als testimonis presentats per l'una i l'altra part. Però just hem trobat les respostes dels testimonis presentats per en Cirera. El fragment que ens ha arribat és, per tant, una de les dues parts de què devia constar inicialment. Les preguntes estan escrites en lletra gòtica, bastant acurada, a diferència de les respostes que donen els testimonis, que estan redactades amb una grafia molt més descurada i de més difícil lectura.

7. Anna Giulia CAVAGNA, *Libri e tipografi a Pavia nel Cinquecento* (Milà 1981), ps. 168-169.

8. Cf., en aquest aspecte concret, el que dic al meu article *Libros de médicos y cirujanos en Mallorca bajomedieval. Análisis de seis bibliotecas*, «Medicina Balear», vol. 1, núm. 3 (setembre-desembre de 1986), ps. 51-52.

3. *ELS PERSONATGES*

Els testimonis que deposen en el procés ens presenten un interessant mosaic de la societat mallorquina medieval. Les seves paraules i la seva tipologia formen una part d'especial interès per conèixer l'entorn social en què es produïren els fets que donaren lloc al procés de què tractam.

A través de les seves manifestacions coneixem la relació que mantenien, a vegades professional, d'altres familiar o simplement de coneixença, amb els dos litigants. Segons l'ordre d'aparició en el document, són aquests:

Mestre Anthoni Vaquer, licenciat en Medicina. És un dels dos litigants. Curiosament, el procés és encapçalat com a «Del caxaler» (foli 1) qualificació professional que no li torna a ésser atribuïda en tota la resta del document. En canvi, és citat, en una sola ocasió, com a «cirurgià» (foli 5v.) Va firmar una concòrdia per tractar la malaltia de la filla d'en Llorens Cirera. La malalta va morir quan el metge la va abandonar, davant les amenaces que el pare de la malalta li féu en el curs d'una discussió. La reclamació dels honoraris pareix que va ésser la causa d'aquesta discussió, ja que la malalta no s'havia guarit del tot i mestre Antoni s'havia compromès a no cobrar els honoraris fins que la malalta estigués curada (foli 2). El metge demanà els honoraris perquè, segons pareix, les seves prescripcions no eren complides. Per això, fa constar que la negativa evolució de la malalta no és atribuïble a la seva mala professionalitat, sinó a la negligència de l'altre part contractant (foli 1v.).

L'honrat en Lorens Cirera. És l'altre litigant i el pare de la malalta. Va contractar mestre Antoni Vaquer per curar la seva filla, de la qual desconeixem el nom. Discutí amb el metge i l'amenaçà de paraula perquè aquest li demanava els honoraris concertats i ell no veia la seva filla curada (foli 1v.).

L'honorable en Barthomeu Gil. És el que fa fermança, és a dir, es compromet a pagar, en la concòrdia per part d'en Llorenç Cirera. Quan mestre Antoni li reclama els diners accepta pagar-lo per la bona cura, «la bella obra», que ha feta (foli 2).

Johan Sala, notari. És el notari que prengué testimoni a mestre Antoni Vaquer i a Llorenç Cirera, per ordre del veguer, arran d'un altercat que tengueren en temps passat davant aquesta autoritat. Els rebé testimoni de paraula i sens escriure, i de paraula, així mateix, en féu relació al veguer. Va ésser requerit «en apres alguns dias» per en Cirera perquè «redigués en scrits los dits testimonis e axi ell testes continua aquells». (folis 3-3v.).

Dona Lorença, muller del honor Anthoni Gil, tintorer. Era la que «pensava», és a dir, curava i cuidava la malalta. La seva declaració aporta els més importants elements d'informació sobre el tractament fet pel metge i l'e-

volució de la malalta davant aquest. Admet que Cirera amenaçà mestre Antoni Vaquer i s'hi barallà perquè sa filla, que millorava en el principi del tractament, deixà de fer-ho més envant i mestre Antoni, al·legant que no s'havien complert les seves prescripcions, li demanava els diners. No sap què hagués passat si mestre Antoni l'hagués continuada tractant, però diu que la mateixa malalta se tenia per morta (folis 4-5).

Gabriel Morell, ciutada de Mallorca. Va prestar testimoni sobre el procés davant un notari, tal vegada Joan Sala. El seu testimoniatge no apareix en aquest lligall, i les seves paraules es limiten a ratificar el testimoni ja dit, que li va esser «lest mot a mot» (foli 5v).

Lo senyer en Bernat Ferrer, argenter de la present Ciutat de Mallorca. Per les seves paraules sabem que una esclava d'en Cirera va anar a ca seva i li va dir: «Mestre feu un parell de vulls per la filla de mon amo que mossenyor mi tramet». L'argenter va fer «los dits vulls d'argent [i]... los aporta en casa del dit Cirera e la muller de aquell pres los dits vulls e paga li son dret que havia haver axi de mans com del argent». Amb motiu del lliurament dels ulls a can Cirera va sentir dir a una dona, que sap que era viuda «e era muller d'un tal Gil tintorèr [Dona Lorença] Per ma fe que aquest es bon metge... car meravellosa cura ha feta a la dita filla [d'en Cirera]... car tot lo cap li ha com a mejat en manera que ha cobrada la vista e axi es gran meravella» (foli 6).

L'honorable n'Albertí de Dameto, major de dias, ciutada de la present Ciutat de Mallorca. Declara que en Cirera li digué que mestre Antoni medicava sa filla, però no de quin mal. Més envant parla que en Cirera li contà que mestre Antoni Vaquer havia curat un filllet seu de «mal de pedre e que era molt content» (folis 7-7v).

La honorable dona Margalida, muller del honorable en Jaume Massanet, ciutada de Mallorca, quondam. Segons diu «lo dit Cirera es son compare e era merit d'una cosina seva». Declara que mestre Antoni li havia fet cobrar la vista a la malalta i pensava que li havia curat també les porcellanes, que, segons la seva opinió, no eren tan treballoses de guarir. Al principi en Cirera estava content de com anava el tractament. Admet que mestre Antoni Vaquer advertia al dit Cirera que la pacient havia mester repòs, perquè les medecines li fessen «l'operació deguda» (folis 7v-9v).

En Joan de Sant Joan, apotechari. És l'apotecari que preparava les medecines prescrites per mestre Antoni a la pacient. En Cirera li prometé que li pagaria «totes les medecines que ell [mestre Anthoni] ordenaria per la dita fadrina». Sota la seva paraula ha fet les medecines que «mestre Anthoni ordonava per la dita sa filla». Manifesta que així ho ha fet perquè, en cas contrari, no hauria deixat les medecines a mestre Antoni, el qual no coneixia.

Afegeix que en diverses ocasions ha demanat diners a en Cirera i aquest sempre ha promès pagar-li (folis 10-10v).

4. LA RELACIÓ METGE-MALALT: EL CONTRACTE PREVI

Les relacions entre el metge i el malalt són una de les facetes que el document ens il·lustra d'una manera més explícita. Per ventura més interessants. Aquesta relació és la que forneix els condicionaments jurídico-legals que donen lloc al plet entre el metge i el pare de la malalta que el contractà per guarir-la.

Sabem que les relacions entre un metge i la seva clientela podien regir-se per distints models, encara que semblants. A València cap als primers anys del segle XIV el sistema econòmic de la relació metge-malalt va quedar consolidat pràcticament. Aquest sistema, que es basava en el pagament per serveis es va fer comú, els mateixos anys, a la resta de països de la corona d'Aragó.⁹

Els metges podien ésser contractats en exclusiva per un pacient, és clar que ben dotat econòmicament, que es trobava, o no, malalt. El metge podia determinar el seu tractament o bé li podia aconsellar un *regiment*¹⁰ de vida per preservar i mantenir la seva salut. Aquest seria el cas dels reis, dels nobles o dels grans magnats, eclesiàstics o laics, els quals disposaven d'un metge en exclusiva que els seguia i els acompanyava en els seus desplaçaments, o bé que hi acudia, allà on fos que el pacient caigués malalt. Una altra mena de contracte, el més important potser, era el que un metge establí entre un municipi, un hospital, una confraria gremial, els mariners d'una nau, un convent de religiosos o qualsevol altra entitat. En aquest cas el metge es comprometia, en general, a atendre tots els malalts d'aquella comunitat per un sou, fixat prèviament i normalment pagador per anyades. Una tercera manera de contractar un metge, segurament la més comuna, era la que veim que varen establir «mestre Anthoni Vaquer» i «l'honrat en Lorens Cirera»: la concòrdia. Aquesta mena de contracte responia als models de contractació lliure d'aquells moments. Es feia, com la majoria d'actes contractuals de l'època, davant un notari o just amb un parell de testimonis. En aquest cas el metge es comprometia, mitjançant uns pactes, que eren variables en cada ocasió, a tractar i curar o millorar, a través de la seva terapèutica, un malalt amb una malaltia concreta, pel temps que duràs aquella, o tan solament fins a un cert punt de recuperació funcional, i rebia els honoraris d'acord amb la normativa pactada al contracte.

El document ens parla de «la concòrdia que fonch feta entre lo dit

9. Luis GARCÍA BALLESTER, *op. cit.*, p. 82.

10. Un *regiment* comprèn l'ús raonat de tot el que és necessari per a l'existència, tant en l'estat de salut com de malaltia. A l'edat mitjana els tractats higiènic-dietètics foren una de les formes de literatura mèdica més usual. Molts estaven fonamentalment dedicats al que s'entenia per la regulació de les anomenades «sis coses no naturals».

mestre Anthoni e lo dit Cirera»(foli 2). D'aquest pacte en podem conèixer una sèrie de condicions. Entre elles, hi devia entrar el fet que mestre Antoni no percebria els honoraris «fins fos garida la dita fadrina» (foli 2). També sabem que mestre Antoni havia rebut fermança de l'«honorable en Barthomeu Gil», el qual es comprometé, com a garant d'en Cirera, a pagar «la quantitat perquè s'eran concordats» (foli 2).

Així, quan en Cirera, pare de la malalta, refusa pagar-li els honoraris tot i que «la fadrina era millorada» (foli 2), mestre Antoni Vaquer anà a reclamar-los a en Barthomeu Gil. Aquest es mostrà conforme en el fet que li havien d'esser abonats almanco la meitat dels diners contractats, «per quant se li haveu fet bella obra e la fadrina sta be». Però ell pensa dir que li paguin tots els honoraris, ja que «la raho ho voll» (foli 2). És a dir, és de raó que si el metge ha complert la seva part de la concòrdia, l'altre part compleixi el que s'havia compromès a fer.

Pareix que en el contracte els honoraris s'havien estipulat en vuit o nou ducats,¹¹ segons veim testimoniar «la honorable dona Margalida, muller del honorable Jaume Massanet, ciutada de Mallorca» (foli 8). D'aquesta quantitat, en el curs de la seva intervenció terapèutica, el metge Vaquer en va rebre quatre lliures, manco d'una tercera part del que s'havia estipulat, pagades per la mateixa Dona Margalida, que era cosina de la dona d'en Cirera (foli 9v). Per això, aquesta darrera li donà la quantitat dita, per abonar a mestre Vaquer en concepte d'avançament dels seus honoraris (foli 8v).

5. LA PATOLOGIA DESCRITA

Dins la patologia que veim aparèixer al document, trobam dues menes de lesions. Unes de fetes per la malaltia en si i altres que són degudes a l'acció del metge i dels medicaments. Aquestes darreres poden esser considerades clarament iatrogèniques.

La filla d'en Llorens Cirera patia una malaltia que veim descrita com a «mal dels hulls», el text aclareix que era «orba» (cega), i «mal de les porcellanes». Les porcellanes són tumors, de tipus fred, que sortien al coll. També es podien anomenar així els tumors de les mateixes característiques que se presentaven en altres regions. Se les anomenava també «escròfulas» quan s'obrien i la matèria que les formava drenava cap a l'exterior.¹² Podiem pensar, per això, que es tractava de dues patologies independents, però més envant

11. Un ducat mallorquí equival a 32 sous. La lliura mallorquina tenia 20 sous. Segons això, els vuit ducats eran 256 sous, o bé 12,8 lliures. Nou ducats serian 288 sous o 14,9 lliures.

12. Les porcellanes podien esser guarides, segons tradició, per les relíquies del príncep de Viana. També els reis de França tenien el do de guarir-les, bo i resant una oració. Segons Avicenna, «los llochs on majorment se fan les escrofulas, ço es al coy e a les aixelles e són appellades escrofulas o porcellanes, ço es per ço car sovent venen als porchs per lur golositat», (*Liber Canonis medicine, cum castigationibus Andree Bellunensis*, [Venècia 1527], llibre IV, fen III, tractat segon, capítol 9, p. 344).

podrem establir un lligam entre totes dues a través de les paraules d'un testimoni: el de «n'Alberti Dameto, major de dias, ciutada de la present Ciutat de Mallorca». Aquest testimoni diu que un «dia del qual a present no te record...lo dit Cirera dix a ell testes com lo dit mestre Anthoni Vaquer havia curat hun fillet seu de mal de pedra». Aquesta informació, lluny de fer-nos pensar en una tercera entitat patològica, ens dóna el nom clau de la malaltia que patia aquesta malalta i ens permet lligar les dues alteracions patològiques anomenades.

El «mal de pedre» que veim esmentat no es tracta d'una litiasi renal o de la bufeta, com una primera lectura ens podria fer pensar —ambdues malalties, per altra banda, ben corrents a l'edat mitjana—, sinó que era el nom que es donava a una tumoració, extremament dura, que apareixia damunt la parpella, inferior o superior. Descripcions d'aquesta malaltia en podem trobar als textos mèdics generals o especialitzats en malalties dels ulls vigents en aquells moments. Ells ens han permès identificar la malaltia, conèixer-ne el tractament i entendre la descripció de la simptomatologia de la qual es parla al procés.

Al *Qanon* d'Avicenna, per anomenar el llibre fonamental de la medicina d'aquells moments, s'en fa una molt breu descripció.¹³ Però amb molta més precisió i amb més cura el podem trobar als tractats d'oculística. El trobam descrit, d'una manera que ens interessa força, per la terminologia de la descripció, a *Le guide d'Oculistique*. Aquest és el nom de l'*Al Morchid fi'l Kohhl*, fet pel metge Mohammad ibn Qassoum ibn Aslam Al Ghafiqi,¹⁴ traducció de les parts oftalmològiques del manuscrit conservat a la Biblioteca d'El Escorial. El text *Sobre la petrificació i el seu tractament* diu així: «La petrificació és d'una sola espècie. Neix d'una excrecció espessa biliosa de mescla [d'humor] negre, que s'expandeix en la parpella i se solidifica. El seu símptoma és un petit tumor, semblant a una petita glànola i fort. La causa de la seva duresa és el relaxament i la tenuïtat de la pell, perquè la part subtil de la matèria es dissol i la part espessa queda i s'endureix; d'aquesta manera arriba al coll, davall l'aixel·la i dins la regió de l'engonal, a les porcellanes i als tumors durs. Se li diu també a aquesta malaltia llentia. Té dues causes: o el consum d'aliments espessos o la impossibilitat de dissoldre els vapors espessos.»

Al text d'Alcoatí, *Libre de la figura del uyl*,¹⁵ molt més pròxim, culturalment parlant, del nostre metge, hi trobam una descripció i l'etiologia d'aquest mal. És aquesta: «Ara direm de la pedra, so es humilitat que s jela en la ·i· dels palpetz, e es manera que esdeve per sobre menjar e el dormir apres. El seu senyal can ix a enfora de l'uyl.»

13. AVICENNA, *op. cit.*, llibre III, fen III, tractat tercer, capítol 21, p. 169.

14. MAX MEYERHOF (ed.), *L'ophtalmologie de Mohammed Al Ghafiqi. Le guide d'Oculistique* (Barcelona 1933), ps. 30-31.

15. LLUÍS DEZTANY (ed.), *Alcoatí. Libre de la figura del uyl, text català traduït de l'arab, per mestre Joan Jacme i conservat en un manuscrit del XIVè. segle a la Biblioteca Capítular de la Seu de Saragossa* (Barcelona 1933), foli XLVIII: «Rúbrica de la pera dels palpetz».

També veim aparèixer a les declaracions dels testimonis descripcions de les lesions que, aparentment, havien produït els tractaments aplicats, és a dir, de la patologia produïda iatrogènica. El tractament fet per mestre Antoni Vaquer pareix que no estava, per tant, exempt d'efectes secundaris. El testimoni de la dona Lorença parla de la «molta passio» que produïan a la malalta «les medecines e les nafres que li ffehia...e que aquella se congoxava molt de la passio que aportava». Una *passió* és qualsevol patiment o dolor d'alguna de les parts del cos, que pateix una malaltia o un desordre funcional. Pareix, per tant, que les medecines aplicades produïen en la malalta dolors o altres reaccions desagradables. Les nafres¹⁶ anomenades creïm també que es refereixen a ferides de tipus quirúrgic fetes per drenar el contingut de la pedra o de les porcellanes, tal com s'indica als seus tractaments. També es podien produir nafres mitjançant unguents o altres castes de cures tòpiques fetes amb substàncies escarificants. Molt possiblement aquestes foren les utilitzades en aquest cas, com veurem per la normativa recomanada al text d'Alcoatí abans esmentat. I no hi ha dubte que l'aplicació d'aquestes substàncies a la pell, on havien de produir vertaderes úlceres, era ben dolorosa.

6. ELS TRACTAMENTS

Els tractaments a l'edat mitjana es fonamentaven en les tres grans columnes terapèutiques: la dieta, el tractament mèdic i la cirurgia. En el nostre cas pareix que varen ésser utilitzats tots tres.

Les informacions que el document ens aporta sobre el tractament fet per a aquesta malaltia són mes aviat escasses. Cosa ben lògica, d'altra banda, ja que la qüestió debatuda no és aquesta. Tot i això, podem apreciar en els testimonis termes mèdics, que pareixen ésser utilitzats amb cert rigor. Entre la terminologia mèdica trobam vocables que responen a una acció concreta de l'art de curar i que són utilitzats amb total correcció. En aquest llenguatge tècnic, que veim aparèixer en quasi totes les declaracions, podem distingir veus mèdiques i quirúrgiques. Ambdues ens permeten de determinar, en certa mesura, algunes característiques de la terapèutica aplicada. Observam, doncs, que la penetració de la terminologia mèdica en el llenguatge diari era bastant considerable i que el seu ús no just es reduïa i es limitava als cercles acadèmics i científics.

A tots els textos mèdics anomenats més amunt, és a dir, el *Qanon*, *La Guia d'oculística* i el *Libre de la figura del uyl*, s'especifica la normativa terapèutica per a aquesta malaltia. En el primer dels esmentats, amb molta brevetat i quasi sense donar-ne cap detall. Els altres dos, especialitzats en la matèria oftalmològica, proporcionen àmplies i molt més detallades explicacions del que s'ha de fer en aquesta malaltia. Els plantejaments teòrics que hi

16. S'entén per nafra tota solució de continuïtat, amb pèrdua de substància d'un teixit orgànic.

trobam coincideixen, pràcticament, amb el que creim que va fer mestre Antoni Vaquer.

A) Mèdic

Dins el tractament mèdic hem d'incloure el «regiment que lo dit mestre Anthoni li havia dat» (foli 1) a la malalta, ja que les medecines tenien la seva acció supeditada al seu compliment. No coneixem en què consistia aquest *regiment*, però podem creure que normalitzava les anomenades «sis coses no naturals».¹⁷

Sabem que dona Lorença era la que «pensava» en la malalta. És a dir, ella aplicava els remeis necessaris a les lesions. Pel seu testimoni sabem que «ella ha vist be lo dit mestre Anthoni praticar la filla del dit Cirera» (foli 4v). És a dir, ella ha vist el metge fer reconeixements a la malalta i tractar-li les malalties, que aquest és el sentit de la paraula *practicar*. El tractament ha estat fet tant per «lo mal dels ulls com de les porcellanes que ella tenia» (foli 4v).

El tractament pareix que va consistir fonamentalment en medicaments administrats per via oral i de forma tòpica. Això pareixen donar entenent les paraules de «la dona Margalida» quan diu que «tot lo cap li ha com a mejat». Ho fan veure també els nombrosos testimonis que parlen de «les medecines que li dava» (foli 1) «les medecines que li fehia» (foli 4v) «les medecines que mestre Anthoni li havia fetas» (foli 8), «les medecines del dit mestre Anthoni» (foli 8v). El testimoni de l'apotecari Joan de Sant Joan, en canvi, parla de les medecines que mestre Antoni «ordanava» (folis 10-10v).

Segons aquests testimonis. Es possible que mestre Antoni confeccionàs personalment els medicaments amb els «simples» que li procurava l'apotecari.

No consta al document quins devien esser aquests medicaments, però a través dels textos podem apuntar algunes respostes a aquesta qüestió. Al *Qanon* no s'ofereix cap remei mèdic concret. Però això no passa a *La guia d'oculística*, on es diu, a l'apartat del «Tractament»: «Comensa en primer lloc per una sagnia de la vena cefàlica, de la part malalta, i banya el lloc amb aigua calenta en el començament [de la malaltia]. Si se dissol és bo; de lo contrari fa falta que hi apliquis un emplastre diaquilon que el dissoldrà. Si no

17. Entre les causes de la malaltia, el galenisme, doctrina vigent a l'edat mitjana, propugnava l'existència d'una «causa procatàrtica» primària o externa. Aquesta podia actuar damunt la naturalesa del malalt i desencadenar el procés morbós. Corresponia, generalment, a alteracions voluntàries o accidentals del règim de vida del subjecte: aliments en males condicions, emocions fora mesura, desordres en el ritme del son, manca de repòs, etc. També s'hi podien incloure alteracions produïdes per l'entorn físic: acció perjudicial del sol, verins animals o vegetals, banys indeguts, vents perjudicials, etc. Galè va ordenar aquestes causes primitives en dos gèneres: necessàries i no necessàries. Les primeres eren les conegudes com a «sis coses no naturals». Eren les següents: aire i ambient, dormir i vetllar, menjar i beguda, afectes i moviments de l'ànim, excrecions i secrecions, moviment i repòs (cf., sobre aquest punt LUIS GARCÍA BALLESTER, *Galeno en la sociedad y en la ciencia de su tiempo* [Madrid 1972], ps. 171-175).

el dissol aplica-li l'emplastre constantment perquè el maduri i el centri.»

El Libre de la figura del uyl recomana, per la seva part, en la «Rubrica de la pera dels palpetz: «E la sua cura enans que sia enpedreyt que pos hom desus poponach fus en vinagre e armoniach e galbano e mastech, e [a]si's desfa.» Mes envant, aquesta obra dedica un apartat específic al tractament mèdic. És aquest: «Rubrica de la cura de la pera. Aquesta es la cura de la pera can se fa [en] el palpet. Diu Galien que aço ab que hom la deu curar, ço es la sangria, e que li do decoccio de la pitima del agaric e que no vaya al bayn apres de menjar, e que menuch totes les viandes bones que nodrexen bona sanch. Aquest es enguent, ab que hom unta los palpetz, que no lexa crexer la pera e ten l'uyl en salut. Prin fuyla de rosa fresca o secca .i. 3.3., jusquiam .iiij. 3., ensens .iiij. 3., mirra .iiij. 3., e sia tot justat e molt sutilment e pastat ab muyol d'ou rostit e destemprat ab vi, e sia lo palpet untat ab mel menys que no faça mal en l'uyl.» En aquesta darrera «Rúbrica», veim que, juntament amb la normativa mèdica i quirúrgica, hi ha un parell de recomanacions encaminades a regular algunes de les «sis coses no naturals», que podien correspondre al «regiment» que mestre Antoni havia dat a la malalta.

«La dona Lorença», de la qual ja hem dit que va curar i cuidar la malalta quasi tot el temps de la seva evolució, confirma en el seu testimoni el que havia dit el metge sobre la millora de la malalta amb el tractament seguit. Admet que «era millorada algun tant de la vista que se vehia millor que no fehia de abans» (foli 4v). En el mateix sentit van les paraules de «la honorable dona Margalida» (foli 8). No obstant això, aquesta millora generalment acceptada es qüestionada per la primera. La «dona Lorença» afegeix que, malgrat el seu progrés, «encara tenia moltes de ffeses en los ulls e en lo coll, axi que part de les naffres fforen guarides ni havia daltres que eran per guarir» (foli 4v). Pareix, així, que l'evolució, inicialment correcta, posteriorment es va anar deteriorant i la malalta va deixar de millorar, almanco en opinió de son pare, «que vehia que sa filla sa endolentia» (foli 5).

Mestre Antoni ens dóna una justificació de la no millora de la malalta. En els seus interrogatoris recorda que va dir moltes vegades a en Cirera que «ell hauria per bo que tresques sa filla de casa sua e la fes mudar en altre casa e per quant en la sua casa per raho dels infants qui ploraven e feyen remor e axi mateix per quant lo dit Cirera algunes vegades cridava e la dita fadrina no podia reposar» (foli 1). El pare de la malalta no volgué creure'l mai, i deia que «no li venia be e que [a] sa filla en casa sua no li manquava res e que la dita ramor no li feya mal» (foli 1). El metge, davant aquesta postura, féu constar la seva disconformitat i la no acceptació de responsabilitats en aquest sentit: «E lavors... lo dit mestre Anthoni dix pus es axi jo men ascus a Deu e al mon car no volria me fos dat carrech pus no'l tench» (foli 1). «La honorable dona Margalida», cosina de la mare de la malalta, confirmà aquests extrems en el seu testimoni (foli 8v). Segons el metge, aquesta falta de repòs, una de les alteracions que podien presentar una de les parelles que formaven part de les «sis coses no naturals», va ocasionar que «les medicines que li dava no feyen la operació deguda» (foli 1). L'«operació» d'un medicament o

d'una planta és la seva acció específica.¹⁸ No fer l'operació deguda s'ha d'entendre com que les medecines no feien la seva acció específica, i per això la malaltia no era eliminada com el metge considerava i esperava que havia d'esser. La modificació del cos per part d'un medicament, l'operació, d'alguna manera pertany a les «coses naturals». Impedir-ne o dificultar-ne l'acció, alterant una de les «coses no naturals», en aquest cas el repòs de la malalta, donava lloc a una pervivència de la causa externa o procatàrtica, una de les possibles causes de la malaltia.

Dins els tractaments mèdics hauríem d'incloure, tal vegada, un tractament màgic-creencial, encara que la breu referència que tenim no permeteix aclarir-ho amb gaire precisió. Ens referim a les paraules del testimoni de «lo senyer en Bernat Ferrer argenter de la present Ciutat». Diu que li va esser encarregat per mitjà d'una esclava d'en Cirera que fes «hun parell de vulls per la filla de mon amo... e axi ell... feu los dits vulls dargent» (foli 6). És possible que això pugui entendre's com una pràctica religiosa, en el sentit d'un ex-vot, però creim que també es pot pensar en una altra interpretació de caire més mèdic.

Hem de pensar i creure que els remeis de caràcter astrològic, encara que no els hàgim vist de cap manera a les obres mèdiques esmentades, eren a l'ordre del dia entre els metges de la corona d'Aragó per aquells anys. El seu interès per la pràctica de l'astrologia és un dels trets característics de la medicina de l'època. L'astrologia estava sòlidament implantada a la València dels segles XIV i XV i formava part dels esquemes doctrinals normals dels metges valencians, tant universitaris com no universitaris.¹⁹ Sobre aquesta qüestió podem recordar el que hem dit a l'anàlisi de les biblioteques dels metges i cirurgians mallorquins del segle XIV i XV. Especialment els tres metges posseïen textos astrològics, i als inventaris dels seus béns trobam que tots són posseïdors d'un astrolabi.²⁰ Per altra banda, és ben conegut el segell d'or que Arnau de Vilanova fabricà, d'acord amb plantejaments d'aquest caire, i prescriví a Bonifaci VIII per als seus còlics nefrítics.²¹ Hi ha la possibilitat que la utilització dels «hulls d'argent» fos semblant al d'aquest segell, però el que s'exposa al document no permet de fer una afirmació clara en aquest sentit.

B) Quirúrgic

El *Qanon* per a aquesta malaltia, parla quasi exclusivament de tractament quirúrgic, seguit d'una cura posterior adequada «*manualis operatio*

18. Aquesta variació del cos per part d'un medicament pertany a les «coses naturals». La seva alteració podia donar lloc a una reactivació de la causa procatàrtica causant de la malaltia.

19. Luis GARCÍA BALLESTER, *op. cit.*, ps. 94-95.

20. Antonio CONTRERAS MAS, *op. cit.*, ps. 51-52.

21. Juan Antonio PANIAGUA ARELLANO, *El opúsculo «Contra calculum» de Arnau de Vilanova*, «Actas del II Congreso de Historia de la Medicina», vol. 1 (Salamanca 1965), p. 107.

deinde ahibeatur medicine ulcerum palpebrarum oculi». Muhammad Al Ghafiqi recomana intervenir quirúrgicament «si la cosa es perllonga». És a dir, si el tractament mèdic és aplicat durant un temps, que no es determina, i la malaltia no es resol. Una posició semblant trobam en el plantejament de la pauta que s'havia de seguir plantejada per Alcoatí. A la part referent a la «Rubrica de la pera dels palpetz» podem llegir: «sino no pot guarir menys de taylor e traure». Aquest plantejament d'apel·lar a la cirurgia quan la malaltia no responia al tractament mèdic és ben característic i usual en tota la medicina antiga, i en concret de la del temps que tractam.

A *La guia d'oculística* hi trobam una normativa detallada de com se recomana fer la intervenció quirúrgica en la malaltia que ens ocupa. Diu així: «...gira la parpella i amb la llanceta, que ha d'esser amb l'extrem redò d'aquesta forma [hi ha una figura de llanceta]. La obriràs de per llarc, aprofundint l'obertura anant alerta de no retallar la parpella. Agafa-la totd'una amb la teva unglà o amb l'anell de tallar; d'aquesta manera qualque cosa en sortirà, com [en surt] del pulmó, i de vegades és pus. Si preveus una recaiguda de la malaltia, aixeca els dos llavis de la ferida amb la punta de les tisores, per evitar que s'afegesquen i perquè sortiguen les materias [de la ferida]. Aplica-li després d'això compreses d'aigua calenta; no fa falta tallar [dins] aquesta malaltia, abans que [la matèria] es centri i s'esmiqui; perquè és més eficaç [així].»

Un altre tractament quirúrgic el veim recomanat al *Libre de la figura del uyl*: «[E] si no, no pot guarir [la pedra] menys de taylor e traure. E aso sera si es la pera fora al palpet, es mou a tota part, es pus leu, sia fesa per ample e escorxade de tota part, e presa a .I. morsi²² e trencade. E si no es en avinent de trencar sino apres del palpet no y ten don aso. E si es molt fes quel cusa hom, e sia curat entro que sia guarit. E si es la pera enves l'uyl, gira lo palpet e sia presa ab .I. morsi, meyns que no sia fesa, e que la tir hom enfora. E sia trencada, e sia lavat l'uyl apres del taylor ab aygua salada, e curat ab les coses que guarexen lo tayl entro sia guarit.»

«Mestre Anthoni Vaquer», que se titula «licenciat en medicina», és tractat de *cirurgià* en el testimoni de «Gabriel Morell, ciutada de Mallorca». Molt possiblement mestre Antoni era metge, però, com alguns dels seus contemporanis, desdenyava menys del que s'ha dit fer intervencions quirúrgiques. D'aquí que sigui qualificat també de *cirurgià*. Que els metges posseïen formació quirúrgica és fora de tot dubte, tant perquè entre els seus llibres hi trobam obres de cirurgia,²³ com perquè ells eren els qui ensenyaven a les càtedres d'aquesta branca de la medicina. Així se'ns completa la imatge d'un professional sanitari que es trobava en condicions de poder utilitzar indistintament tècniques mèdiques o quirúrgiques.

22. Instrument quirúrgic; mors petit. Un «mors» és un instrument, a manera de croc, per atenallar, agafar, subjectar o retenir venes, nervis, lligaments, etc.

23. ANTONIO CONTRERAS MAS, *op. cit.*, ps. 50-51, pel que fa a Mallorca. A l'obra esmentada de Lluís Garcia Ballester, principalment les ps. 57-63.

En el cas que ens ocupa, pensam que, a més del tractament mèdic, va haver-se d'intervenir quirúrgicament la malalta. Així ho dona entenent el mateix metge Antoni Vaquer quan es refereix al fet que l'havia «obrada»²⁴ (foli 1), concepte que torna a aparèixer en les paraules que el metge posa en boca de Bartomeu Gil, recordant que aquell li digué que li havia «feta bella obra a la malalta» (foli 2). Per «obra» mèdica entenem la cirurgia, que era la principal, i pràcticament l'única, intervenció manual dels professionals de la ciència mèdica d'aquell temps. També es refereix a la pràctica quirúrgica quan fa recordar la favorable opinió en què el tenia el pare de la malalta «apres de haver feta cobrar la vista a dita sa filla e aven li tretas les dites porcellanes» (foli 1). Treure-li les porcellanes és una manera clara d'alludir a una extirpació quirúrgica, o almanco una intervenció mitjançant una incisió a la pell, per drenar el contingut de les porcellanes.

En el mateix sentit, si hagués existit una o diverses intervencions quirúrgiques en el tractament, hi trobam també el comentari de «la honorable dona Lorença» sobre que «apres les naffres que [el metge] havia fetas ne exian altres porcellanes». Això pareix confirmar-nos que el metge havia fet una extirpació o, almanco, una incisió de drenatge per buidar els tumors, però que aquests continuaven reproduint-se. En uns altres dos llocs es refereix, aquesta mateixa testimoni, a les «naffres que li ffehia» i a les «naffres que havia fetas» el metge. També parla que la malalta «era millorada algun tant de la vista, que se vehia millor que no ffehia de abans... [però] encara tenia moltes de ffeses en los ulls e en lo coll» (foli 4v). La utilització del tecnicisme «fese»²⁵ el mateix que veim en el text d'Alcoati esmentat més enrere creim que no deixa dubte sobre la intervenció amb tècniques quirúrgiques, encare que amb poca precisió sobre quines varen esser en el tractament d'aquesta malalta.

RESUM

A través d'un procés judicial entre un metge i el pare d'una malalta que aquell havia atès tractant d'acostar-nos a la realitat de la pràctica mèdica quotidiana del segle XV. El quefer diari del metge se'ns mostra sòlidament ancorat en uns tractats científics, tant en els generals, com en els més especialitzats de la matèria oftalmològica, que el metge pareix seguir de manera aparentment correcta i rigorosa. Així mateix, és destacable la penetració del llenguatge mèdic dins la societat, testimoniada pels termes tècnics a la parla col·loquial que apareix a les declaracions dels testimonis.

24. Els cirurgians-barbers que intervenien les hèrnies extirpant-les, els anomenats herniotomistes, se'ls anomenava també «obrers», ja que «obraven amb les mans» damunt el cos del malalt.

25. El mot *fese* es poria entendre també com a excrement, en el sentit que la malalta tenia brutor a les ferides fetes. No obstant això, consideram que la utilització del mateix terme en un text tècnic i en una declaració testimonial no pot esser casual i que respon a un mateix concepte d'incisió quirúrgica.

APÈNDIX DOCUMENTAL

20 de juny de 1485

Interrogatoris i respostes dels testimonis en el procés seguit entre el metge mestre Anthoni Vaquer i l'honrat Llorens Cirera.

A.R.M., Audiència, Lligall LXIX, n.º 10.

II^a Del quexaler

Interrogatoris donats per lo honorable mestre Anthoni Vaquer, licenciat en medicina, sobre que han esser interrogats los testimonis que ell dona.

I Primo sien interrogats si saben que lo dit mestre Anthoni Vaquer praticàs la filla del honrat en Lorens Cirera, així del mal dells hulls, com fos orba, com del mal de les porcellanes que tenia.

II Item sien interrogats si saben que migensat la ajuda de Déu e lo regiment que lo dit mestre Anthoni li avia dat e les medicines que li faya, aquella agués cobrada la vista.

III Item sien interrogats si saben que del mal de les porcellanes lo dit mestre Anthoni la hagués obrada, en tal manera que la més part de les naffres eren ja garides e algunes qui restaven per a curar e que migensat Déu fora garida, si aquell la hagués continuadament practichada.

IV Item sien interrogats ells si saben e an hoyt dir al dit Cirera, après de aver feta cobrar la vista a la dita sa filla a aven li tretas les dites porcellanes, que lo dit mestre Anthoni era lo mes curable mestre del món de curar los dits mals e que stava molt content de aquell.

V Item sien interrogats ells si saben que lo dit mestre Anthoni moltes vegades digés al dit Cirera que ell auria per bo que tresqués se filla de casa sua e la fes mudar en altre casa e per quant en la sua casa, per rahò dels infans qui ploraven a feyen remor, e axí mateix per quant lo dit Cirera algunes vegades cridava, e la dita fadrina no podia reposar e no reposant, les medicines que li dava no feyen la operació deguda e que per ço lo pregava que la mudàs, e que lo dit Cirera respòs que no li venia bé que [a] sa filla en case sua no l'hi manquava res e que la dita ramor no li faya mal, e lavors que lo dit mestre Anthoni dix pus axí es jo men ascus a Deu e al món, car no volria me fos dat càrrech, pus no'l tench.

VI Item sien interrogats si saben que la dita fedrina digués a son para que volgués donar diners al dit mestre Anthoni pus aquell li feya tam bona

cura e li havia feta cobrar la vista e que sobre assò lo para la berallava e li sabia greu perque ley deya de que la dita fadrina ne prenía molt enutg.

VII Item sien interrogats si saben que lo dit Cirera tostemp dix bé del dit mestra Anthoni fins que aquell li demana diners e que per demanar-li aquells lo manassà de donar li coltellades per la qual rahò lo dit mestre Anthoni no hi volgué més anar per por que no li fos fet algun càrrech.

VIII Item sien interrogats si saben que tantost que lo dit mestre Anthoni no ha visitada la dita fadrina per les dites manasses que li eren fetes, aquella és pigorada en tall forma que ses morta, e axi seria stat per culpa del dit Cirera e no del dit mestre Anthoni.

VIII Item sien interrogats si saben que, après que lo dit mestre Anthoni no vesitava aquella, si trobaren la dita fadrina en lo lit plena de tota brutesa fins a la cinta que nengú no si podia acostar.

X Item sien interrogats en Joan de Sant Joan apotechari si lo dit Cirera li dix que donas al dit mestre Anthoni totes les medicines que ell ordenaria per la dita fadrina e que ell les hi pagaria.

II² Interrogatoris fets per lo honorable mestre Anthoni Vaquer sobre los testimonis que dóna en Cirera.

a) Primo sien interrogats si ells foren en la concòrdia que fonch feta entre lo dit mestre Anthoni e lo dit Cirera e quina era la concòrdia.

b) Item sien interrogats si lo dit mestre Anthoni dix que no volia diners fins fos garida la dita fadrina.

c) Item sien interrogats si saben que lo dit mestre Anthoni prometés a pagar les medicines de sos diners.

d) Item sien interrogats si saben que curant mestre Anthoni la dita fadrina si era millorada de la vista, de que era orba, e de les porcellanes axi mateix.

e) Item sien interrogats ells si saben que lo dit mestre Anthoni anàs al honorable en Barthomeu Gil demanantli que pus li avia feta fermansa que li donas diners pus la fadrina era millorada e que lo dit Gil respongués: per ma fe jo'm creya que en Cirera vos ne agués dats almenys la mitat per quant se li aveu feta bella obra e la fadrina stà bé, però jou dire que us do diners, que la rahò ho voll.

f) Item sia interrogat lo dit Gil ell si's offeri pagar al dit mestre Anthoni fent li fermansa per lo dit Cirera la quantitat perque s'eren concordats.

¶ Del Quexaler

Die lune XX mensis Junii anno a nativitate domini MCCCCLXXXV.

Johan Sala notari testes idem citat jurat e interrogat. E dix sobre un interrogatori donat per part del honor en Lorens Cirera que a ell testes recorde que hún dia, del qual no ha memoria, haver altercat devant lo Magnífich Veguer de Mallorca lo dit Lorens Cirera, de una part, e mestre Anthoni Vaquer, de la part altre, de que altre (il·legible) ne de que no noy fonch ell testes present sino que lo dit magnífich Vaguer dix a ell testes: anau a rebre aquexos testimonis del que ells vos diran, dihent ho del dit Cirera e del dit mestre Anthoni. ¶ E axí ell testes isque anc a retre aquells de peraula e sens scriure, apres de paraula feu/relació de aquells al dit magnífich Vaguer. En apres alguns dies, fonch request per lo dit Cirera que redigues en scrits los dits testimonis e axí ell testes continuà aquells e appar en lo procés de assignatio a fer interrogacions e veura jurar. Mes no sen feu alguna que ell sapia. E més sobre un interrogatori dix no saber.

¶ Testes sequentes perduxit, nominavit et examinari requisivit et ffeicit.

Die Lune XX mensis Junii anno MCCCCLXXXV

La dona Lorença muller del honor n'Anthoni Gil tintorer de Mallorques testes citada es cridenca jurada e interrogada.

E primo apres na ffonch ella testes interrogada sobre lo primer passat, segon, terç, quart interrogatori dels interrogatoris donats per part del dit mestre Anthoni Vaquer lo qual interrogatori es del tenor saguent.

¶ E dix que ella ha vist be lo dit mestre Anthoni practicar la filla del dit Cirera, axí del mal dels ulls com de les porcellanes que aquella tenia, en lo qual practicar ella testes vehia que lo dit mestre Anthoni ab les medecines e naffres que li ffehia, donava molta passio a naquella e que aquella se congoxava molt de la passio que aportava, be es veritat que aquella era millorada algun tant de la vista, que se vehia millor que no ffehia de abans, veritat és que encara tenia moltes de ffeses en los ulls e en lo coll, abe que part de les naffres ffossen guaridas, ni havia daltres qui eren per a guarir. E venc axó apres de les naffras que havia ffetas, ne exian altres porcellanes. Si empero aquell la haguere guarida, que si tot temps la hagues practicada, ella dita testes dix que no i sab sobre. Sino que lo remet a dei. És ver que abans creu de no que de si com ja era quasi morta com la ha llexada. Be es ver que en lo principi començaren la a practicar el dit Cirera se llonia molt del dit mestre Anthoni, emperò apres vegent que sa filla tots temps se enderrocava o sen congoxava. E per quant es al interrogatori fet sobre los testimonis que lo dit mestre Anthoni demanava li fossen dats per lo dit Cirera e que aquell lo manassàs dihent que sen anàs, dient ella testes que veritat es que per la filla del dit Cirera fonch pregat lo dit Cirera que li donàs qualque diner perque ell treballava be [en] la sua ffaena e sentenia per consens

als principis e que de ffit lo dit. 11° Cirera li dava quatre lliures emperò que après tornantli a demanar/aquell dix que no lin volia dar, que sa filla li havia morta e que li ixqués de casa, manassantli no sab [en] quina manera de manasses, be entès que dix que si era sa e jove que ell li daria la paga que merexia. Se manasse de coltellades no, a ella testes no li recorde. Sobre lo VII interrogatori, so es si sab que lo dit Cirera tostemps digues per be del dit mestre Anthoni fins que li demanà diners. E dix que veritat era que als principi ell se dehia be emperò que après, que vehia que sa filla sa endolentia e aquell li demanava los diners, llavors sa vengué a barallar ab ell en la manera que demunt ha dita. Sobre lo VIII interrogatori fonch interrogat, so es si sab que per haver lexada lo dit mestre Anthoni la dita fadrina, per les dites manasses que dehia li eren ffetes, aquella sa morta. E dix que no i poria dir si ffora morta o no, bé es ver segons entenia a dir a la ffadrina que ella se tenia per morta e que si no sen ffora anant que talmont lo hageran ffit axi de casa. Sobre lo VIII, so es si sab que la dita fadrina, apres que lo dit mestre Anthoni la hagué lexada, que dita fos trobada brutà ffins a la cinta que no es stada a cassa. E dix que no sab tal cosa. Interrogat si sab so que deposa. E dix que per que lo ha vist. Interrogat de presents e dix que no sab que hi hagués altre sino ella que la pensava.

Et in omnibus non.

11° Die martis xxviii mensis junii anno predicto mccccclxxxv lo honorable en Gabriel Morell ciudadà de Mallorca, testimoni citat, jurat e interrogat dir veritat la qual sàpia en e sobre hun testimoni per ell fet en la qüestió qui és entre lo dit Cirera de una part e mestre Anthoni Vaquer cirurgià de la part altre si aquell conte veritat o per si es stat axi continuat per lo notari qui aquell rebé com lo rebés de paraula. E dix sobre aquell que la deposició per ell feta en poder del dit notari e continuada en lo procés entre les dites parts manat conté veritat e passa axi com en aquell sta continuat esser li stat lest tot de mot a mot.

Interrogat sobre los interrogatoris fets per lo dit mestre Anthoni presents. E dix sobre aquells res no saber més avant del que dit ha damunt.

11° Generalment fonch interrogat etc.

In omnibus dixit non.

Die jovis xx mensis octobris anno a nativitate domini mccccclxxxv.

Lo senyer en Bernat Ferrer argenter de la present Ciutat de Mallorca testes citat, jurat e interrogat.

E primo fonch interrogat ell dit testes sobre tots los interrogatoris donats per part del dit mestre Anthoni Vaquer presents los quals li foren lests e publicats de mot a mot e bé donats a entendre segons se pertany. E dix sobre aquells no saber res salvo que hun dia del qual a present ell testes no te recort

li veng una sclava/del dit Cirera l^{6o} dient li mestre feu hun parell de vulls per la filla de mon amo, que mossenyor mi tramet, e axi ell testes feu los dits vulls d'argent, en haver los fets ells testes los aportà en casa del dit Cirera e la muller de aquell pres los dits vulls e pagà li son dret que havia haver, axi de mans com del argent e essent aqui una dona, lo nom de la qual ignora, be's recorda ell testes que és viuda e ere muller d'un tal Gil tintorer, perlant del mal de la filla del dit Cirera dix; per ma fe aquest és bon metge, dient ho del dit mestre Anthoni, car maravellosa cura ha feta a la dita filla del dit Cirera e gran treball na hagut, car tot lo cap li ha com a mejat en manera que ha cobrada la vista e axi és gran maravella, e axi ell testes se'n anà e als no'y sab.

Interrogat com sab so que deposa. E dix que ja ho ha dit desus.

l⁷ Interrogat de presents. E dix ell dit testes que no'y eren sinò ell dit testes e la dita dona viuda.

Interrogat de temps. E dix que pot haver circha de hun any.

Generalment. In omnibus non.

Lo honorable n'Alberti de Dameto mejor de dies ciutadà de la present Ciutat de Mallorca testes citat jurats e interrogat.

E primo fonch interrogat ell dit testes sobre lo primer interrogatori dels interrogatoris presentats per part del dit mestre Anthoni Vaquer lo qual és del tenor seguent:

E dix ell dit testes no saber als sobre lo dit interrogatori sinò que hun jorn del qual ell no té recort que lo/dit Cirera l^{6o} dix a ell testes que lo dit mestre Anthoni Vaquer practicava sa filla, però no dix a ell testes de quin mal, ne de quin no.

Sobre tots los altres interrogatoris fonch interrogat ell dit testes del primer fins al darrer los quals li foren lests e publicats e bé donats a entendre segons se pertany. E dix sobre aquells no saber res dir ne depositar. Es veritat que hun dia del qual a present no te recort que lo dit Cirera dix a ell testes com lo dit mestre Anthoni Vaquer havia curat hun filllet seu de mal de pedra e que'n ere molt content e més avant dix no saber.

Interrogat de presents. E dix que no'y eren sino ells dos.

Interrogat de temps. E dix que no se'n recorda per passament de temps.

Generalment. In omnibus non.